

AGNIEŠKA JUZEFOVIČ

Tarptautinė teisės ir verslo aukštoji mokykla

VIZUALINIO POSŪKIO IR VIZUALINIŲ STUDIJŲ FENOMENAS DABARTINĖJE KULTŪROJE

A Phenomenon
of Visual Turn and Visual Studies
in Contemporary Culture

SUMMARY

With help of such well known scholars of visual culture as T. Mitchel, M. Jay and V. Flusser, the author examines the phenomenon of the visual turn, shows how and why twentieth century philosophers and scholars are interested in visual culture, and how visibility conquered various sociocultural spaces. Interfaces between the pictorial turn and privileging of vision over the other senses (ocularcentrism) and the new technologies are analyzed. The visual turn should not be understood as a mechanical copying of reality or an act without creativity. Thus, the author highlights the differences between the ancient theory of *mimesis* and the present concept of the visual. The present concept does not represent a return to a traditional theory of adequacy, but rather it represents a re-discovered post-linguistic image created by interaction of the imagination and visual and visible reality. Interfaces among popular visual studies and various social sciences and humanities are analyzed; their testing problems and methods are highlighted. The author concludes that the attention of scholars on visual studies and the rousing of new visual studies programs at various universities and high schools is connected with the domination of the visual aspect in contemporary culture and to the rapidly growing need for specialists who could work in various fields of visual culture. The author argues that visual studies is an interdisciplinary phenomenon, but it could be treated as a separate discipline having a rather studio nature. The aim of visual studies is to create and present theories to help understand how images function in the wider culture.

RAKTAŽODŽIAI: vizualinis posūkis, okuliarcentrizmas, mimesis, vizualumo studijos, tarpdiscipliniškumas.

KEY WORDS: visual turn, ocularcentrism, mimesis, visual studies, interdisciplinary.

SANTRAUKA

Remdamasi įdirbiu tokių garsių vizualumo tyrinėtojų kaip W. J. T. Mitchell, M. Jay bei V. Flusser, autorė nagrinėja vizualinio posūkio fenomeną – parodo, kaip ir kodėl XX a. filosofai ir kultūros tyrinėtojai susidomėjo vizualumo problematika ir kaip vizualumas įsivyravo sociokultūrinėje erdvėje. Straipsnyje išryškinamos vizualinio posūkio sąsajos su regėjimo privilegijavimu (okuliarcentrizmu) bei naujosiomis technologijomis. Grindžiant mintį, kad vizualumo įsivyravimas neturėtų būti siejamas su grįžimu prie nekūrybingo tikrovės kopijavimo ar atitikimo teorijos, išryškinami skirtumai tarp antikinės *mimesis* ir dabartinio vizualumo, kuris simbolizuoja ne grįžimą prie tradicinės atitikimo teorijos, bet veikiau iš naujo atrandamą postlingvistinį vaizdą, gimstantį iš vaizduotės, vizualumo ir regimos tikrovės sąveikos. Svarstant vizualiųjų studijų sąsajas su įvairiais humanitariniais mokslais išryškinami jų tiriami objektai ir taikomi metodai, grindžiama mintis, kad teoretikų dėmesys vizualumo studijoms bei naujų vizualumo studijų programų atsiradimas įvairiuose universitetuose bei aukštosiose mokyklose yra susijęs su vizualumo įsivyravimu dabartinėje kultūroje ir sparčiai augančiu šios srities specialistų poreikiu. Straipsnyje keliama prielaida, kad vizualumo studijos yra esmiškai tarpdisciplininis reiškinys, tačiau jos gali būti traktuojamas kaip atskira savarankiška disciplina, nors ir turinti veikiau studijinį negu mokslinį pobūdį. Tokios disciplinos tikslas yra sukurti ir pateikti teorijas, kurios padėtų suprasti, kaip vaizdai funkcionuoja platesnėje kultūrinėje sferoje.

IVADAS

Kokį vaidmenį XXI a. kultūroje vaidina vizualumas ir vizualumo studijos? Kodėl ir kaip vaizdas vis labiau įsivyravo dabartinėje kultūroje, o vaizdo teorijos tampa vis populiareesnės humanitariniuose ir socialiniuose moksluose? Ką liudija vizualinio posūkio fenomenas? Kaip vizualinio posūkio sąlygomis gimsta ir vystosi įvairios vizualinės studijos ir disciplinos? Į tokius klausimus atsakymų ieškojime remiantis kultinių vizualumo teoretikų Williama J. T. Mitchellio, Martino Jay bei Vilémo Flussorio išvalgomis bei apžvelgdami dabartinės Lietuvos kultūros ir mokslo situaciją. Vizualumo studijų aktualumą liudija postmodernioje kultūroje stiprėjanti tendencija viską estetizuoti, informaciją skleisti vaizdų pagalba, susitelkti į vizualumo problematiką. Todėl kasdienę žmogaus aplinką ir socialinę erdvę, postmodernizmo teoretiko Jameso pastebėjimu, „prisodrina vaizdinė

kultūra“, kuri viską paverčia „regimais ir įprastais kultūriniais dalykais“¹. Greta pačios kultūros vizualumas sėkmingai užkariauja kultūros teoriją ir filosofiją, kurių saitai įvairiomis vizualinėmis metaforomis tampa vis glaudesni. Tad dėsninga, kad tokie garsūs XX a. filosofai ir kultūros tyrinėtojai kaip J.-P. Sartre'as, M. Heideggeris, J. Ortega y Gassetas, M. Merleau-Ponty, M. Dufrenne'as, M. Foucault, R. Rorty, J. Derrida, J. Baudrillardas, J. Deleuze'as daug dėmesio skyrė vizualumo sklaidos ir pavidalų refleksijai, vizualumo termino apibrėžimui ir įvairioms metaforoms vizualiesiems fenomenams išreikšti, nagrinėjo žvilgsnio ontologiją, regimo ir neregimo skirtį, estetinio suvokimo, vaizduotės problematiką ir kitas su vizualumu tiesiogiai susijusias problemas. Taigi dabartinėje kultūroje ir jos refleksijoje vis reikšmingesnis vaidmuo atitenka vaizdai ir vaizdo teorijai.

VIZUALINIO POSŪKIO FENOMENAS XX A. VAKARŲ KULTŪROJE

Toks vizualumo problematikos skverbimasis į filosofijos ir kultūros studijas, o paties vizualumo įsivyravimas dabartinėje Vakarų kultūroje įvardijamas „vizualinio posūkio“ terminu, įtvirtintu Mitcheilo veikale *Vaizdų teorija*². Vizualinio posūkio terminas siejamas su XX a. filosofijoje įvykusių „lingvistiniu posūkiu“, kuriam centrine filosofijos problema tapo kalba, jos galimybės, ribos bei savitumas. Atitinkamai pagrindinis vizualinio posūkio pranešimas byloja, kad centriniu tampa vaizdas bei vaizdo teorija. Taigi – būtent vaizdas tampa atramos tašku, pirminiu suvokimo modeliu. Vizualinio posūkio terminas padėjo deklaruoti vizualumą kaip naują filosofemą ir taip atvėrė naują humanitarinių mokslų etapą – nuo paprastų teiginių, tvirtinančių, kad gyvenama vizualumo amžiuje, buvo pereita prie teorinio šio fenomeno konceptualizavimo. Vizualinis posūkis pakeitė vaizdo kultūros kūrimo, produkavimo ir pateikimo būdą, ragina iš naujo permąstyti, kokia vietą kalboje užima vizualumas, rega, stebėjimas ir atrodymas.

Vizualinis posūkis susijęs su regėjimo juslės privilegijavimu kitų pojūčių atžvilgiu, kitaip tariant – su okuliarcentrizmu³. Epistemologinio regėjimo privilegijavimo ištakos regimos jau antikinėje kultūroje, ypač Platono „Olos alegorijoje“, iš kurios išplaukia, kad tikrąją tiesą simbolizuojančios idėjos gali būti pamatytos⁴. Pasielkęs olos alegoriją okuliarcentrizmui iliustruoti, Jay grindžia mintį, kad Platono teiginio dviprasmiškumas (kalbama apie proto žvilgsnį, arba vidinę akį) pa-

deda įtvirtinti dvilypį vizualumo statusą⁵. Mat rega gali būti suvokiama dvejopai – arba kaip grynas, neklystantis „proto žvilgsnis“, arba kaip netobula dviejų akių (regėjimo juslės įrankių) veikla. Kai atmetama viena interpretacija, jos vietą automatiškai užima kita, tačiau ir vienu, ir kitu atveju rega išlaiko tauriausios, patikimiausios juslės statusą. Modernizmo laikais, įsivyravus karteziškajam perspektyvizmui, regėjimas, esą, buvo dar labiau suabsoliutintas, o pats Descartes vadinamas „esmiškai vizualiniu filosofu“⁶. Taip, įsivyravus okuliarcentrizmui, tai, kas anksčiau buvo paslėpta ir neregima, tampa regima ir netgi kiau-rai perregima, o tai, kas vieša, tarytum įgauna panoptikumo struktūrą⁷.

Okuliarcentrizmas, kaip vienas skiriamųjų vizualinio posūkio bruožų, pastaraisiais dešimtmečiais užima reikšmingą vietą tiek humanitariniuose, tiek socialiniuose moksluose⁸. Apie privilegijuotą regos statusą gali byloti ir tai, kad įvairiose kalbose žodžiai, vartojami žinojimui bei gebėjimui išreikšti, neretai būna fonetiškai siejami būtent su žmogaus žinias bei galimybes praplečiančiu regėjimu, ar matymu. Antai prancūzų žodžiai „žinojimas“ (*savoir*) ir „gebėjimas“ (*pouvoir*) tarytum pratęsia žodelį „matymas“ (*voir*), o lenkų kalba žodžiai „matyti“ (*widzieć*) ir „žinoti“ (*wiedzieć*) skamba beveik identiška. Taigi rega, kuri gali būti interpretuojama kaip empirinis, juslinis, arba veikiau proto žvilgsnis, iškeliamą kaip pagrindinę juslę, kuri priveda prie tiesos ir žinojimo.

Vizualinio posūkio fenomenas būna apibrėžiamas ir interpretuojamas labai įvairiai, nes tebėra daugiaprasmė ir neapibrėžta paradigmos kaitos trajektorija ir naujumas, kuriuos suponuoja pati posūkio sąvoka. Sutariama, kad vaizdas vis labiau įsitvirtina kultūroje, tačiau nesutariama, kur glūdi tas vizualumo įsivyravimo naujumas. Taip pat nesutariama dėl to, ar vizualinis posūkis turėtų būti siejamas su metodologiniais pokyčiais, vykstančiais humanitarinių mokslų srityje, ar veikia su pačios tikrovės ir socialinės aplinkos kaita. Flusseris tvirtina, kad vizualinis posūkis išreiškia ne humanitarinių mokslų, bet veikia sociokultūrinės tikrovės kaitą, atmeta linijinį nuoseklų mąstymą, užuot aiškinęs pasaulį siekia jį pratęsti, konstatuoja naujo tipo, skaitmeninius, antiistoriškus vaizdinius ir vizualumą, neatsiejamus nuo žmogaus vaizduotėje glūdinčio gebėjimo kurti vaizdus⁹. Būtent Flusserio vaizdo teorija tapo klasikiniu vizualinio posūkio pavyzdžiu, tačiau kritikai priekaištuoja, kad prie vizualinio posūkio jį priveda ne empiriniai tyrimai, bet veikia spekuliatyvus dialektinis metodas¹⁰. Tačiau, nors ir nebūdama originalia koncepcija, bet veikia klasikinių metodų permąstymu bei pritaikymu, Flusserio teorija sugebėjo sėkmingai atnaujinti klasikinius metodus ir pritaikyti analizuojant vizualumo problematiką dabartinėje sociokultūrinėje tikrovėje.

Flusseris, Mitthelas ir kiti vizualumo teoretikai dabartinėje kultūroje regimą vizualumo įsivyravimą sieja su naujosiomis technologijomis, kurios generuoja greitesnius, paveikesnius, išpūdingesnius ir veržlesnius tekstus bei vaizdus negu

tradicinis linijinis tekstas ir tradiciniu būdu išgaunamas vaizdas. Skaitmeninio teksto ir vaizdo pranašumą lemia jo lankstumas, galimybė lengvai papildyti, koreguoti, platinti, ištrinti. Vizualiųjų medijų reikšmė ir poveikis sparčiai auga, o fotografija, kinas, televizija, videomenas ir didelio formato reklaminiai vaizdo ekranai įsitvirtina kasdieniame žmonių gyvenime, užkariauja ir užtvindo viešąsias miesto erdves. Tyrinėtojai dažnai priekaištuoja, kad tie vaizdai stokoja originalumo, kūrybingumo, tebėra paprastas, mechaninis įprastų reiškinių atvaizdavimas. Tuo tarpu kita dalis tyrinėtojų priešingai – dabartinę kultūrą sparčiai užliejančius vaizdus laiko dinamiškais, neatsiejamais nuo menininko kūrybingumo bei suvokėjo aktyvumo.

Tad kaip turėtų būti suprastas vizualinis posūkis? Galbūt tai yra grįžimas prie tikrovės kopijavimo, *mimesio* ar atitikimo teorijos? Prisiminkime, kad *mimesio* terminas atėjo iš antikos ir byloja apie mechaninį regimos tikrovės mėgdžiojimą kuriant nekūrybingai, pagal aiškias taisykles. Platonas, kuris išsamiausiai išplėtojo pamėgdžiojimo (*mimetinę*) meno sampratą, teigė, kad menininkui kūrybingumas nereikalingas, jam užtenka mokėti gerai išsižiūrėti į amžiną pavyzdį ir tiksliai jį atvaizduoti. Kurdamas atvaizdus, dailininkas, esą, tiesiog pamėgdžioja supantį pasaulį į pagalbą pasitelkęs „apgaulingą šešėlių raštą“¹¹. Toks vizualumo mėgdžiotojas nėra tikras kūrėjas. „Nejaugi skulptorius kažką daro?“ – ironiškai klausia Platonas ir nedelsdamas reziuumuoja, kad anas viso labo pamėgdžioja¹². Platonas siūlė išvaryti iš savo idealiosios valsty-

bės visus dailininkus ir netikrus poetus, kurie taipogi mėgdžioja gamtą ir savo kūriniais gadina naivių klausytojų sielas. Aristotelis poetus ir tapytojus vadiną gamtos mėgdžiotojais, kurie imituoja ir pamėgdžioja tikrovėje regimus vaizdus¹³. Todėl neturėtų stebinti, kad antikinėje filosofijoje formavosi gana priešiška nuostata menininko veiklos atžvilgiu, o pati *mimesis* turėjo neigiamą atspalvį. Tokia tikrovės pamėgdžiojimu pagrįsta dailininko ar skulptoriaus veikla antikinėje kultūroje nebuvo laikoma kūryba. Dabartinės kultūros tyrinėtojai taip pat kelia klausimą, ar masiškai gaminamus, tiražuojamus ir transformuojamus vaizdus galime laikyti kūrybine veikla. Tačiau skirtingai negu antikinėje estetikoje ir vaizdo teorijoje, dabar į šį

klausimą dažniausiai atsakoma teigiamai ir konstatuojama, kad menininkų ir kūrybininkų gaminamų vaizdų nesiekama redukuoti į mimetinį tikrovės pamėgdžiojimą. Antai Mitchell vizualinį posūkį sieja veikiau su iš naujo atrandamu postlingvistiniu vaizdu, kuris gimsta iš vaizduotės, vizualumo ir įvairių fizinių dalykų sąveikos, todėl neturėtų būti suvokiamas kaip grįžimas į tradiciškai suvokiamą tikrovės pamėgdžiojimą¹⁴. Todėl, kad ir kaip apibūdintume ambivalentišką ir daugiaprasmi vizualinio posūkio fenomeną, galime teigti, kad jis nėra pasyvaus mėgdžiojimo iškelimas, bet veikiau kūrybinis ir refleksyvus judesys, kuris, Mitthelo žodžiais tariant, „yra ne panacėja, bet veikiau klausimų kėlimo būdas“¹⁵.

VIZUALUMO STUDIJŲ RAIDA IR VIETA HUMANITARINIŲ MOKSLŲ SRITYJE

Kartu su vizualumo įsivyravimu pastaraisiais dešimtmečiais sparčiai auga įvairiausių vizualumo, vizualinės komunikacijos ir vizualiųjų medijų studijų banga – pastarosios atsiskiria nuo tokių motininių studijų, kaip meno istorija ir teorija, kultūrologija, kultūros filosofija, estetika, bei susiformuoja kaip savarankiškos naujos disciplinos. Įvairių vizualumo studijų šakų išsirutuliojimas iš meno filosofijos, kultūrologijos, meno istorijos ir teorijos nėra atsitiktinis – mat visi šitie humanitariniai mokslai kelia giminingus klausimus, tyrinėja artimą problematiką ir panašius objektus. Kultūros filosofija ir kultūrologija tradiciškai daug dėmesio skyrė vaizdinei medžiagai, vizualumui, o meno istorijoje ir menotyroje vaizdas

apskritai visuomet užimdavo centrinę vietą. Galbūt todėl kai kurie tyrinėtojai linę kone tapatinti vizualiąsias studijas su meno istorija ir teorija¹⁶. Taigi tebėra diskutuojama dėl to, ar vizualumo studijos jau susiformavo kaip savarankiška disciplina¹⁷. Klausimą galima kelti ir tuo aspektu, ar vizualinės studijos yra atskira disciplina, ar iš principo tarpdisciplininis reiškinys¹⁸. Svarstant vizualumo ir medijų studijų ryšį su įvairiais humanitariniais mokslais labai paranki Jay knyga *Žemyn nuleistos akys: regėjimo nužeminimas XX a. prancūziškoje mintyje* (1994)¹⁹, kurioje vizualumas nagrinėjamas bendrajame humanitarinių mokslų kontekste, nubrėžiami vizualumo sąlyčio taškai su įvairiomis humanitarinių mokslų disciplinomis, ly-

ginamos ir nagrinėjamos dabartinė ir ankstesnė vizualumo sampratos. Šiame straipsnyje vizualumo studijas būtume linke laikyti savarankiškoms disciplinoms, nors ir turinčiomis veikiau studijų negu mokslo statusą²⁰. O šių studijų pradžia sietume su Halo Fosterio veikalu *Regėjimas ir vizualumas*²¹.

Pastaruoju metu Lietuvoje socialinių ir humanitarinių mokslų atstovai reiškia gyvą susidomėjimą vizualinių studijų problematika. Skelbiamos publikacijos, kuriose istoriniu aspektu nagrinėjama vizualumo raida, lyginamos skirtingos vizualumo teorijos, apibrėžiami vizualumo studijų rėmuose naudojami terminai²². Vizualumo problematika įvairiais teoriniais aspektais tyrinėjama respublikinėse ir tarptautinėse mokslinėse konferencijose „Vizualumas“, kurias kasmet organizuoja VGTU Humanitariniam institutui priklausanti Filosofijos ir politologijos katedra²³.

Tačiau turbūt iškalbingiausiai vizualumo studijų populiarumą liudija įvairiuose Lietuvos universitetuose ir aukštosiose mokyklose atsirandančios naujos bakalauro ir magistro studijų programos, susijusios su vizualumo problematika.

Antai VGTU Humanitariniame institute nuo 2008 m. veikia populiarūs „Kūrybinių industrijų“ bakalauro, o nuo 2011 ir „Kūrybinės visuomenės komunikacijos“ magistro programos, kurios aprėpia viešuosius ryšius, naująsias medijas, meno vadybą, reklamą, vizualiuosius menus ir nuosekliai jungia menų, vizualiosios kultūros ir verslo modelius. Šių studijų programų absolventai rengiami darbui viešųjų ryšių, kultūros verslo, reklamos, rinkodaros, leidybos, multi-medijų, televizijos srityse.

Vizualumo problematikai daug dėmesio skiriama KTU humanitarinių mokslų fakultete įsteigtoje „Medijų filosofijos“ studijų programoje, kuri parodo, kad netgi tokia klasikinė disciplina kaip filosofija geba nuo knygų pereiti prie interneto tinklalapių, kompiuterinių žaidimų, kino, vizualiųjų menų ir įvairių modernių vizualinės komunikacijos priemonių. Filosofijos, kultūros ir medijų teorijas, įvairius komunikacijos būdus jungianti disciplina į filosofijos barus drąsiai įleidžia vizualumą (kino peržiūras, animaciją, fotografavimą, filmavimą ir kino bei videomeno analizę, vizualinio gyvenimo stebėjimą ir analizę) ir ruošia busimus medijų analitikus, reklamos kūrėjus, viešųjų ryšių specialistus.

Nuo 2009 m. VDU veikia „Naujųjų medijų meno“ studijų programa, rengianti medijų meno praktikus, kurie galėtų dirbti su naujosiomis medijomis ir kūrybinėmis industrijomis. Šioje studijų programoje vizualumui skiriamas ypatingas dėmesys – studentams dėstomas videomenas, fotografija, kompiuterinė grafika, audiovizualinės kultūros ir komunikacijų įvadai ir t. t.

Vizualumo problematika susilaukia dėmesio ne tik universitetuose, bet ir aukštosiose mokyklose – sėkmingu pavyzdžiu paminėtina nuo 2011 m. TTVAM pradėjusi veikti ir iš karto didelio populiarumo susilaukusi „Vizualinės komunikacijos“ programa. Busimieji vizualinės komunikacijos specialistai supažindinami su teoriniais komunikacijos ir vizualumo pagrindais, vizualinės komunikacijos produkcijos kūryba dabartinėmis rinkos ekonomikos sąlygomis, medijų menu, teatro vaidyba, mokomi vertinti bei kurti vizualiuosius menus bei

įvairias vizualizacijos priemones ir praktiškai juos taikyti vizualinės komunikacijos produkcijos kūryboje.

Išvardytos studijų programos anaip tol neišsemia visų Lietuvos universitetuose ir aukštosiose mokyklose įsteigtų studijų programų, kuriose vizualumui suteikiamas pagrindinis vaidmuo. Tikėtina, kad su kiekvienais metais įvairių neuniversitetinių, bakalauro ir magistro vizualiųjų studijų programų tik daugės. Tokio pobūdžio studijų populiarumą lemia jų paklausa ir praktinis pritaikumas dirbant dabartinės vizualiosios kultūros, visuomenės informavimo, viešųjų ryšių srityse, žiniasklaidoje (TV, radijas, spauda, internetiniai naujienų portalai), vizualiųjų renginių organizavimo, kūrybinių projektų koordinavimo, kūrybinių industrijų srityse.

Nepaisant sparčiai augančio vizualiųjų studijų populiarumo tebėra diskutuojama dėl to, koks turėtų būti jų santykis su savo objektu bei naudojami metodai – vieni prioritetą teikia analitiniams, kiti fenomenologiniams arba hermeneutiniams metodui, o treči kalba apie naujuosius tradiciniams humanitariniams mokslams svetimus tiriamuosius metodus. Akivaizdu tik tai, kad vizualiųjų studijų objektas negali būti tyrinėjamas kurio nors tradicinio mokslo paradigmos rėmuose. Neaiškus lieka ir pats tyrinėjamas objektas bei jo statusas kitų vizualiųjų objektų terpėje. Dažniausiai

tiesiog apsiribojama pastebėjimu, kad, kitaip negu, tarkime, tradicinėje kultūrologijoje ar menotyroje, vizualiųjų studijų kontekste bet kokia vizualinė informacija turi lygiavertę reikšmę. Mat vizualinės kultūros studijoms antikinės skulptūros, renesanso tapyba, kinematografijos ar reportažinė dokumentinė medžiaga, meninė, mėgėjiška, mokslinė arba pornografinė fotografija, brėžiniai, žemėlapiai, tatuiruotės ant žmogaus kūno ir ant pastatų užrašyti grafičiai, vaikų piešiniai ir iliustracijos vadovėliuose, žaislai, papuošalai ar kitokia vaizdo medžiaga tampa esmiškai lygiavertiu informacijos šaltiniu ir tyrimo objektu. Būtent toks įvairaus pobūdžio vizualiosios medžiagos kokybiškas nediferencijavimas yra pagrindinis bruožas, skiriantis vizualiąsias studijas nuo meno istorijos.

Nepriklausomai nuo to, kokiais metodais remiasi ir kaip traktuoja patį vizualinio objekto fenomeną, vizualinės studijos generuoja teorijas, kurios padeda suprasti, kaip vaizdai funkcionuoja platesnėje kultūrinėje sferoje, todėl jos siekia ne tik matyti ir suprasti tai, kas rodoma (vaizdus), bet taip pat ir – kaip ir kodėl tie vaizdai yra rodomi, ir netgi tai, kas lieka anapus vaizdo ir įprastam žvilgsniui netampa regima. Vizualumo studijų populiarumas ir jų kaip atskirų disciplinų formavimasis yra neatsiejamas nuo vizualumo problematikos įsivyravimo postmodernioje kultūroje.

IŠVADOS

Vizualumas dabartinėje kultūroje tampa vis svarbesnis ir užtvindo žiniasklaidą, internetą bei viešąsias miesto erdves. Toks vaizdo ir vaizdo teorijos

įsivyravimas apibūdinamas vizualinio posūkio terminu. Vizualiniame posūkyje įsivyravęs vaizdas, nepaisant to, kad dažnu atveju turi masinį, vartojimo po-

būdį, neturėtų būti aiškinamas remiantis antikine *mimesis* sąvoka kaip nekūrybingas tikrovės megdžiojimas, bet veikiau kaip produktas, gimstantis iš kūrybinės veiklos, reikalaujantis kūrybinės sąveikos, arba interaktyvus ir sąveikaudamas su vartotoju, gebantis iš naujo pats save kurti bei lanksčiai transformuoti savo pavidalus. Vizualinio posūkio rezultate plinta vizualinės studijos ir sparčiai steigiamos įvairios su vizualumu, vizualine kūryba bei vizualine komunikacija susijusios studijų progra-

mos, rengiančios specialistus, kurie gebėtų dirbti tokiose su vizualumu susijusiose srityse, kaip naujoji žiniasklaida, kūrybinė industrija bei viešųjų renginių organizavimas, reklama ir t. t. Regime, kad dabartinėje Vakarų kultūroje vizualinių studijų, vizualumo transformacijų ir vizualinio posūkio fenomenai susilaukia daug įvairių, kartais tarpusavyje prieštaringų, interpretacijų. Nėra pagrindo teigti, kad vienos iš šių interpretacijų yra teisingos ir tikslios, o kitos – klaidingos ir nepagrįstos.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Fredric Jameson. *Kultūros posūkis*. Vilnius: Rašytojų sąjungos leidykla, 2002, 134.
- ² William J. Thomas Mitchell. *Picture Theory: Essays on Verbal and Visual Representation*. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1994, 11–34.
- ³ Šiame straipsnyje naudojama Martino Jay pasiūlyta „okuliarcentrizmo“, o ne pastarajam gimininga, taip pat taikoma „okuliarcentrizmo“ sąvoka. Žr. M. Jay. *Downcast Eyes: The Denigration of Thought in Twentieth-Century French Thought*. Berkley, Los Angeles, London: University of California Press, 1994, 2.
- ⁴ Platonas. *Valstybė*. Vilnius: Pradai, 2000, 265–268 (514b–517b).
- ⁵ Martin Jay. *Downcast Eyes: The Denigration of Thought in Twentieth-Century French Thought*. Berkley, Los Angeles, London: University of California Press, 1994, 27, 29.
- ⁶ Martin Jay, ten pat, p. 69. Regėjimo suabsoliutinimą dekartiškojo perspektyvizmo akivaizdoje ir modernizmo kultūroje Jay išsamiau nagrinėja esė „Skopinis modernizmo režimas“, žr. Martin Jay. *Scopic Regimes of Modernity // Vision and Visibility* (ed. H. Foster), Seattle: Bay Press, 1988, 3–23.
- ⁷ Plačiau apie vizualinius panoptikumo aspektus žr. Jovilė Barevičiūtė. Klasikinė panoptikumo samprata: vizualinis-komunikacinis aspektas // *Filosofija. Sociologija*. 21(1), 37–44,
- ⁸ Viktorija Žilinskaitė. Vaizdo link: okuliarcentrizmas ir jo tyrimo metodologija // *Filosofija. Sociologija* 21(1), 3–10.
- ⁹ Vilém Flusser. *Writings*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 2002, 110.
- ¹⁰ Kęstas Kirtiklis. Kai vizualinis posūkis suka atgal: V. Flusserio medijų istoriosofija // *Filosofija. Sociologija* 21(1), 27.
- ¹¹ Platonas. *Timajas. Kritijas*. Iš senosios graikų kalbos vertė Naglis Kardelis. Vilnius: Aidai, 1995, 164 (107b–d).
- ¹² Platonas. *Valstybė*. Iš senosios graikų kalbos vertė Jonas Dumčius. Vilnius: Pradai, 2000, 378 (597d).
- ¹³ Aristotelis. *Poetika*. Iš senosios graikų kalbos vertė Marcelinas Ročka // *Aristotelis. Rinktiniai raštai*. Vilnius: Mintis, 1990, 314 (1460b).
- ¹⁴ William J. Thomas Mitchell. *Picture Theory: Essays on Verbal and Visual Representation*. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1994, 191.
- ¹⁵ Ten pat, p. 31.
- ¹⁶ Nicholas Mirzoeff. *An Introduction to Visual Culture*. London: Routledge, 1999, 12.
- ¹⁷ Būtent šiai problematikai skirtas vienas 2003 m. „Vizualiųjų studijų žurnalas“ (*Journal of Visual Culture* 2(1)).
- ¹⁸ Klausimą apie tai, ar vizualinės studijos yra atskira disciplina, ar iš principo tarpdisciplininis fenomenas, yra keliamas Mieke Balo straipsnyje „Vizualinis esencializmas ir vizualiosios kultūros objektas“. Plačiau žr. Mieke Bal. *Visual*

- essentialism and the object of visual culture // *Journal of Visual Culture* 2(1), 2003, 5–32
- ¹⁹ Žr. Martin Jay. *Downcast Eyes: The Denigration of Thought in Twentieth-Century French Thought*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1994.
- ²⁰ Vizualumo studijas disciplinoms, turinčioms veikiau studijų negu griežto mokslo statusą, priskiria ir Lietuvoje ištikimiausias vizualumo studijų tyrinėtojas bei propaguotojas Vytautas Michelkevičius. Plačiau žr. Vytautas Michelkevičius. Įvadas į medijų studijas // *Medijų kultūros balsai. Teorijos ir praktikos* (sud. V. Michelkevičius). Vilnius: Mene, 2009, 27.
- ²¹ Žr. Hal Foster (ed.). *Vision and Visuality*. Bay Press, 1988.
- ²² Susipažinti su šia problematika žr. Eglė Obcarskaitė. Įvadas į vizualumo studijas // *Medijų kultūros balsai. Teorijos ir praktikos*, 57–70; Kęstas Kirtiklis Kai vizualinis posūkis suka atgal: V. Flusserio medijų istoriosofija // *Filosofija. Sociologija* 21(1).
- ²³ Konferencijos rengiamas kartą per metus, pavašariais: 2009 m. įvyko respublikinė konferencija „Vizualumas: tarpkultūrinės sąveikos“, 2009 m.

įvyko respublikinė konferencija „Vizualumas: vaizdiniai ir tapatumai medijuotoje kultūroje“, o 2011 m. buvo surengta tarptautinė konferencija „Vizualumas: kūrybos ir vaizdos sąveikos“. Pastaroji susilaukė ypatingai didelio susidomėjimo ir paliudijo, kad kūrybos ir vaizdo sąveika neprarado aktualumo iki mūsų laikų ir regima tiek profesionalaus meno kūriniuose, tiek kasdieniame žmogaus gyvenime. Viešosios diskusijos, skirtos vizualumui ir jo sąveikoms su kūrybingumo bei medijuota kultūra padeda sujungti kūrybos ir vartojimo plotmes ir plėtoti kūrybinių industrijų problematiką. Šių vizualumo problematikai skirtų konferencijų programos ir pranešimų santraukos yra prieinamos svetainėje <http://www.vizualumas.lt>. Konferencijose skaitytų pranešimų pagrindu paskelbti straipsniai publikuojami Lietuvos Mokslų akademijos leidžiamame žurnale *Filosofija. Sociologija*, taip pat VGTU žurnaluose *LIMES: kultūrinė regionalistika* bei *Santalka: filosofija, komunikacija*. Apie vizualumo studijų raidą ir refleksiją vizualumui skirtose konferencijose plačiau žr. Ramojus Reimeris. Vizualumo studijos Lietuvoje // *Filosofija. Sociologija* 22(1), 3–11.